

waddenacademie

Evaluatierapport

Aan: Waddenfonds
Van: Waddenacademie
Datum: april 2016
Betreft: Evaluatie vier projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent

Inleiding

Het Waddenfonds is in 2006 opgericht om een duurzame en kwalitatieve impuls te geven aan de ecologie en economie van het waddengebied. Sinds 1 januari 2012 zijn de provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân verantwoordelijk voor het Waddenfonds. De vier hoofddoelstellingen van het Waddenfonds zijn:

- a. Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied;
- b. Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee.
- c. Een duurzame economische ontwikkeling van het waddengebied, dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding ten aanzien van het waddengebied.
- d. Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied.

Het Waddenfonds heeft in de afgelopen jaren vier projecten met een substantiële onderzoekcomponent gefinancierd die recent zijn afgelopen, dan wel binnenkort aflopen.

In 2009 werden Mosselwad en Waddensleutels, twee “mosselprojecten”, gehonoreerd. In 2010 werden Metawad, een project dat zich richt op trekvogels, en WaLTER, dat tot doel heeft het ontwikkelen van een geïntegreerd monitoringsplan voor de Waddenzee, gehonoreerd. Mosselwad en Waddensleutels zijn inmiddels formeel afgerond, Metawad en WaLTER zijn in de fase van afronding.

Het Waddenfonds vroeg in november 2015 aan de Waddenacademie om een evaluatie uit te voeren naar de vraag of de toegekende middelen vanuit het Waddenfonds voor bovenstaande vier projecten effectief en efficiënt zijn besteed.

De Waddenacademie vond dit een legitieme vraag en besloot hierop tot het instellen van een evaluatiecommissie met de volgende samenstelling:

Dr. Hessel Speelman, portefeuillehouder Geowetenschap Waddenacademie, technisch voorzitter;

Drs. Willem Ligtvoet, programmamanager Water Klimaat en Ruimte Planbureau voor de Leefomgeving;

prof.dr. Patrick Meire, hoogleraar ecosysteem management Universiteit Antwerpen;

prof.dr. Peter van Tienderen, vice-decaan onderzoek Universiteit van Amsterdam;

Jaap Verhulst, regioambassadeur Noord Ministerie van Economische Zaken.

De commissie werd ondersteund door Klaas Deen, secretaris van de Waddenacademie.

Begin december 2015 werd aan de projectleiders van de vier projecten gevraagd om de jaarverslagen en de eindrapportage (voor zover beschikbaar) aan de secretaris van de evaluatiecommissie te sturen. Daarnaast werd de projectleiders gevraagd om in

waddenacademie

een korte zelfevaluatie in te gaan op de maatschappelijke relevantie en impact van het project en op de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek.

Deze documenten vormden het uitgangspunt voor de gesprekken die de evaluatiecommissie op 24 februari 2016 hield met de vertegenwoordigers van de projecten. Het programma van deze dag is als bijlage bij dit evaluatierapport gevoegd.

Bij de interne beraadslagingen over de beoordeling van de vier Waddenfondsprojecten heeft de evaluatiecommissie daar waar mogelijk de beoordelingscriteria van het Standaard Evaluatie Protocol 2015 – 2021 gehanteerd.

Begin maart is het algemene deel van dit evaluatierapport en de beoordeling die op het betreffende project betrekking had naar de vier projectleiders gestuurd voor een check op feitelijke onjuistheden.

Met het aanbieden van dit evaluatierapport beschouwt de evaluatiecommissie haar werkzaamheden als afgerond. De commissie wil het Waddenfonds bedanken voor de opdracht. De commissie wil de projectleiders en hun collega's die zoveel tijd en moeite hebben gestoken in het voorzien van de commissie van alle stukken veel dank zeggen. De openhartige gesprekken op 24 februari waren verhelderend en inspirerend, ook daarvoor dank. Ook de commissieleden hebben van deze evaluatie veel geleerd!

Project: Mosselwad

Basisinformatie over het project:

Het project Mosselwad wilde vóórdat mosselbanken aangelegd zouden worden de ontwikkeling van zich herstellende mosselbanken volgen, en pas op grond van die opgedane kennis experimentele banken aanleggen en de ontwikkeling daarvan volgen.

Het project is een samenwerking van vereniging Kust & Zee (penvoerder), IMARES Wageningen UR, Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek (NIOZ), SOVON Vogelonderzoek Nederland en Universiteit Utrecht.

Met het project is in totaal 5.980.814,00 euro gemoeid, waarvan het Waddenfonds 5.380.814,00 euro bijdraagt.

Voor meer informatie zie www.mosselwad.nl

Oordeel commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Goed

Het project sluit goed aan bij andere wadden gerelateerde projecten en programma's, zeker bij het project Waddensleutels. Het feit dat deze twee programma's een gezamenlijk slotsymposium hebben georganiseerd illustreert dat de samenwerking tussen beide programma's in de loop van de jaren goed en intensief is geworden.

Het beleid en beheer van het waddengebied heeft duidelijk profijt gehad van de wetenschappelijke uitkomsten van het project. Met name de vaststelling dat mosselbanken het beste met rust kunnen worden gelaten en dat het niet effectief is om 'te tuinieren' heeft geleid tot aanpassingen van het beleid. Uitgaan van de natuurlijke dynamiek van het systeem is uitgangspunt van het huidige beheer en beleid van het waddengebied.

Of alle hypothesen in het oorspronkelijke projectplan na afloop van het project geheel zijn beantwoord is enigszins de vraag. Praktische problemen en regelgeving hebben soms als stoorzenders in het project geopereerd, waardoor de wetenschappelijke potentie van het project niet helemaal tot volle bloei is gekomen.

Dit laat onverlet dat de wetenschappelijke kwaliteit van het project zeker goed is: er zijn twee proefschriften verschenen en er zitten nog drie in de pijplijn. Ook is er een behoorlijk aantal wetenschappelijke publicaties.

Het boek 'Een zee van Mosselen', dat werd gepresenteerd als afsluiting van het project, is een mooi voorbeeld van een praktische gereedschapskist die de wetenschap kan bieden bij het beleid en beheer van mosselbanken in de Waddenzee.

Project: Waddensleutels

Basisinformatie over het project:

Het project Waddensleutels wil het belang van biobouwers als mosselbanken en zeegrasvelden bij het ontstaan en behouden van (bio)diversiteit in de Waddenzee aantonen en onderzoeken hoe deze soorten terug te krijgen in de Waddenzee.

Het project is een samenwerking van Natuurmonumenten (penvoerder), Staatsbosbeheer, Rijksuniversiteit Groningen en het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ).

Met het totale project is in totaal 3.462.655,00 euro gemoeid, waarvan het Waddenfonds 3.115.665,00 euro bijdraagt.

Voor meer informatie zie waddensleutels.nl

Oordeel commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Erg goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Erg goed/excellent

De aansluiting van het project aan andere wadden gerelateerde projecten en programma's is erg goed: zo zijn er met programma's als Metawad en Mosselwad intensieve en vruchtbare samenwerkingsverbanden. Het project bouwt ook voort op NWO-ZKO (Zee – en Kustonderzoek) en het SIBES-project.

De organisatiestructuur van het project mag als bijzonder worden beschouwd, met Natuurmonumenten als penvoerder van een primair wetenschappelijk project. Het belang van goede samenwerking tussen kennisinstellingen en natuurbeheerders ten behoeve van het beheer van de Wadden kan niet beter worden geïllustreerd dan in dit project. *Capacity building* en *community building* zijn hier de sleutelwoorden. Het project heeft ook een belangrijke bijdrage geleverd aan het opleiden van een nieuwe generatie waddenonderzoekers.

Het project heeft meer dan 20 wetenschappelijke publicaties opgeleverd, waarvan een aantal van excellente kwaliteit in toptijdschriften. Isotopenonderzoek en de voedselweb analyses zijn op zichzelf natuurlijk niet nieuw, maar toegepast op het waddengebied levert het vele nieuwe wetenschappelijke inzichten op, die ten goede komen aan het beleid en beheer van het gebied.

Met tot op heden één promotie is het aantal promoties tot op heden achtergebleven bij de planning, maar verwacht mag worden dat de drie andere voorziene promoties binnen twee jaar zijn gerealiseerd.

Waddensleutels heeft haar wetenschappelijke bevindingen naast de wetenschappelijke literatuur ook vastgelegd in een ecotopen- en kanskaart. Deze kaart wordt actief gebruikt in de discussies over het beleid en beheer van het natte wad. Een betere illustratie van de praktische bijdrage van wetenschappelijk onderzoek aan de praktijk valt moeilijk te bedenken.

Project: WaLTER

Basisinformatie over het project:

Het project WaLTER (Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research) heeft tot doel het ontwikkelen van een blauwdruk voor basismonitoring ten behoeve van belangrijke thema's in het waddengebied en een dataportaal voor waddendata.

Het project is een samenwerking van Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ, penvoerder), IMARES Wageningen UR, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen en het Common Wadden Sea Secretariat.

Met het project is in totaal 4.891.775,00 gemoeid, waarvan het Waddenfonds 4.402.598,00 euro bijdraagt.

Voor meer informatie zie www.walterwaddenmonitor.org

Oordeel van de commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Niet van toepassing

Het belang van een optimaal functionerend data-informatie netwerk voor een goed beheer en beleid van het waddengebied is groot en onomstreden. Tegelijkertijd is het opzetten van een goed data-informatienetwerk iets waar weinig wetenschappers warm voor lopen en waarvoor het moeilijk is om structurele financiering te krijgen. De wetenschappers die het initiatief hebben genomen om te komen tot een goed werkend dataportal verdienen dan ook alle lof. Hetzelfde geldt voor het Waddenfonds, dat middelen beschikbaar heeft gesteld voor dit belangrijke, wat betreft mogelijkheden voor wetenschappelijke publicaties beperkte onderwerp.

WaLTER is geen onderzoekproject als de andere in deze evaluatie beoordeelde projecten, maar moet worden beschouwd als een basisvoorziening. Om die reden heeft de commissie ervan afgezien om een oordeel te geven over de wetenschappelijke kwaliteit van het project, hoewel het wel een aantal wetenschappelijke publicaties heeft opgeleverd.

Het project is in eerste instantie gestart om structuur te brengen in de talloze monitoringsprogramma's die in het waddengebied worden uitgevoerd en vaak niet op elkaar zijn afgestemd. Ook de data die de monitoringprogramma's genereren zijn veelal niet volledig ontsloten. Het project heeft op deze punten duidelijke verbeteringen aangebracht en inmiddels zijn ruim 10.000 datasets en ruim 150 overzichtskaarten van het waddengebied ontsloten en beschikbaar gesteld via het WaLTER data- en kaartenportaal.

WaLTER werkt met verschillende partijen samen, krijgt steun van diverse onderzoekinstellingen en maatschappelijke organisaties en wordt bijgestaan door een zware Raad van Advies. Dit is allemaal zonder meer positief, maar het laat onverlet dat de organisatiestructuur van het project verbeterd kan worden. De aansturing geschiedt nu vooral vanuit de ecologische invalshoek, en het ware raadzaam om meer geo- en ecoinformatici bij de aansturing en uitvoering van het project te betrekken. Inzichten opgedaan bij anderen organisaties zouden daarbij moeten worden betrokken. Positief in dit verband is dat WaLTER met het VLIZ, het Vlaams Instituut voor de Zee, het internationale format heeft ontwikkeld om marien-biologische data op een consistente wijze via een dataportaal beschikbaar te stellen.

waddenacademie

De 12 geselecteerde themadossiers zijn heterogeen van aard: een thema als baggeren is van een andere orde als klimaat en veiligheid of klimaat en natuur. Het is in het algemeen niet duidelijk, ondanks de grootschalige inventarisatie bij de stakeholders naar de monitoringsvragen, in hoeverre de themadossiers gaan bijdragen aan de vragen die leven vanuit kennis en beleid en beheer van het waddegebied. Wellicht waren de voorlopige resultaten van WaLTER en de rechtvaardiging voor de gekozen themadossiers beter voor het voetlicht gekomen als enkele aansprekende voorbeelden nu reeds nader waren uitgewerkt ('quick wins').

Bovenstaande laat onverlet dat het project in de afgelopen jaren veel heeft bereikt. WaLTER speelt een belangrijke rol in de Samenwerkingsagenda Beheer, dat de ambitie heeft om in 2018 te komen tot één werkwijze met één integraal beheer- en inrichtingsplan. De 'Intentieverklaring Basismonitoring' die werd ondertekend tijdens het symposium van WaLTER in mei 2015 vormde hiervan een eerste concreet resultaat. Het is nu zaak om te komen tot een overkoepelend monitoringsprogramma waarvan de data zijn te ontsluiten via een nieuwe website Basismonitoring. WaLTER kan en moet ook hier een belangrijke bijdrage aan leveren.

Project: Metawad

Basisinformatie over het project:

Het project Metawad heeft tot doel om te onderzoeken hoe habitattherstel trekkende wadvogels beïnvloedt en wat de effecten op trekkende wadvogels zijn van veranderingen van habitats in de Waddenzee. Hiertoe worden vijf kenmerkende trekvogelsoorten (kanoeten, rosse grutto's, drieteenstrandlopers, lepelaars en rotganzen) gevolgd.

Het project is een samenwerking van Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ, penvoerder), Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nederlands Instituut voor Ecologie, Vogeltrekstation, Stichting Natuurinformatie, Werkgroep Lepelaar, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit van Amsterdam en het Global Flyway Network.

Met het totale project is 3.318.977,00 euro gemeoid, waarvan het Waddenfonds 2.987.079,00 bijdraagt.

Voor meer informatie zie www.metawad.nl

Oordeel van de commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Erg goed (en kan excellent worden)
Wetenschappelijke kwaliteit	Excellent

Het project bouwt voort op (soms al decennia lang) lopend onderzoek en sluit aan bij het SIBES-project en het door het Waddenfonds gefinancierde project Waddensleutels. Ook vanuit NWO en andere financieringsbronnen zijn diverse forse bijdragen ontvangen die bij het project aansluiten. Gevolg is wel, maar dit is eerder een pluspunt dan een negatieve kanttekening, dat niet geheel duidelijk is wat de exacte bijdrage is van de investeringen vanuit het Waddenfonds. Het lijkt evenwel geen twijfel dat de bijdrage van het Waddenfonds aan het project een essentiële component was, dat hier sprake is van een excellente versterking van de onderzoekinfrastructuur van het waddengebied. Continuïteit van internationaal toponderzoek is hier het sleutelwoord.

De organisatiestructuur van het project is, getuige de resultaten, erg goed. Een inspirerende onderzoekomgeving, waar men elkaar kritisch bevraagt en gezamenlijk streeft naar het beste.

Onderzoek naar trekvogels is bij uitstek een onderwerp wat amateuronderzoekers en 'algemeen publiek' aanpreekt en waar 'amateurs' met het ringen en aflezen van vogels ook een belangrijke bijdrage aan het wetenschappelijk onderzoek kunnen leveren. Een prachtig voorbeeld van *citizen science* en van belang waar het gaat om het bewust maken van het algemene publiek van de internationale betekenis van het waddengebied voor vogels. Het project heeft ook aantoonbaar veel energie gestoken in het informeren van het algemene publiek over de resultaten van het onderzoek.

In juni 2016 tijdens de slotmanifestatie op Oerol, waarnaar met veel verwachting wordt uitgekeken, zal het samenvattende populairwetenschappelijke boek 'Knooppunt Waddenzee' worden gepresenteerd, waardoor de maatschappelijke relevantie en impact excellent zal kunnen worden.

Over de wetenschappelijke kwaliteit van het project kunnen we kort zijn, deze is excellent. Meer dan 100 papers in wetenschappelijke tijdschriften, waarvan meerdere in de toptijdschriften, vier proefschriften (waarvan 2 met het predicaat 'cum laude'), en vele presentaties nationaal en internationaal binnen en buiten de wetenschappelijke kanalen.

Algemene conclusies en aanbevelingen

De commissie stelt vast dat de vier onder de loep genomen Waddenfondsprojecten vele resultaten hebben opgeleverd. Zowel de maatschappelijke relevantie en impact als ook de wetenschappelijke kwaliteit hebben commissie aangenaam verrast.

De commissie is onder de indruk over de wijze waarop de samenwerking in de vier Waddenfondsprojecten vorm heeft gekregen. Kennisinstellingen, natuurbeschermingsorganisaties en terrein- en beheerorganisaties hebben elkaar weten te vinden en hebben elkaar scherp gehouden, met respect voor elkaars rol en deskundigheid. De projecten Waddensleutels en Mosselwad zijn wat de commissie betreft prachtige voorbeelden van de bijdrage die wetenschappelijke kennis kan leveren aan een goed beheer van het gebied en kunnen dienen als voorbeelden voor andere natuurgebieden in ons land.

Mede dankzij het Waddenfonds zijn er in de afgelopen jaren binnen deze vier projecten acht proefschriften (waarvan twee cum laude) en ruim honderd peer-reviewed artikelen (waarvan een groot aantal in wetenschappelijke toptijdschriften) verschenen. Op afzienbare termijn zullen nog zes proefschriften verschijnen die hun basis hebben in de vier projecten. Het is niet overdreven om te stellen dat de wetenschappelijke kennis over het waddengebied dankzij de vier Waddenfondsprojecten enorm is toegenomen.

Alle vier Waddenfondsprojecten hebben een internationale focus. Dit is begrijpelijk en zelfs noodzakelijk, want vogels en vissen trekken zich niets aan van landsgrenzen. Maar het knelt dan wel dat het binnen de formele regels van het Waddenfonds niet aan projecten is toegestaan om een deel van de toegekende middelen ook in het buitenland in te zetten. De commissie heeft er alle begrip voor dat de projecten de grenzen hebben opgezocht van wat er mogelijk was, en zou het Waddenfonds willen adviseren om nog eens goed te kijken naar de bepalingen over het domein waarbinnen de middelen besteed moeten worden.

De commissie sluit af met een oproep: Wetenschappelijk onderzoek levert voor het beheer van het waddengebied veel op, daarvan is de commissie na deze evaluatie overtuigd. En mede dankzij het Waddenfonds is er in de afgelopen jaren een stevige en zeer betrokken Wadden onderzoeksgemeenschap opgebouwd, die elkaar ook in toenemende mate weet te vinden. Maar met onderzoek is ook geld gemoeid. Geld dat afkomstig is van universiteiten, NWO, EU en andere instanties, waaronder ook het Waddenfonds. De investeringen uit het Waddenfonds aan deze vier projecten hebben niet alleen een directe bijdrage geleverd, maar ook een enorme hefboomwerking gehad. De commissie dringt er bij het Waddenfonds op aan om ook in de toekomst in onderzoek te blijven investeren. Niet alleen omdat meer kennis over het complexe waddensysteem wetenschappelijk interessant is, maar vooral ook omdat het beheer van het waddengebied hier baat bij heeft. Een excellent beheer van het unieke waddengebied kan niet zonder een excellente kennisinfrastructuur. De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds kunnen alleen worden bereikt indien het fonds ook in de toekomst hierin blijft investeren.

bijlage

Programma site-visit evaluatie projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent

23 februari 2016	Restaurant Eindeloos Leeuwarden
19.00 – 22.00 uur	Interne voorbereidende ontmoeting evaluatiecommissie
24 februari 2016	Huis voor de Wadden Leeuwarden
09.00 – 10.00	Interne voorbereidende bijeenkomst evaluatiecommissie
10.00 – 11.00	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Mosselwad dr. Norbert Dankers, dr. Erik van Dijk, prof.dr. Jaap van der Meer
11.00 – 11.15	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Mosselwad
11.15 – 12.15	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project WaLTER dr.ir. Katja Philippart, dr. Frans Sijtsma
12.15 – 12.30	Intern nagesprek evaluatiecommissie over WaLTER
12.30 – 13.30	Interne lunch evaluatiecommissie
13.30 – 14.30	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Metawad prof.dr. Theunis Piersma
14.30 – 14.45	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Metawad
14.45 – 15.45	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Waddensleutels dr. Tjisse van der Heide, prof.dr. Han Olf, Quirin Smeele
15.45 – 16.00	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Waddensleutels
16.00 – 16.30	Intern overleg evaluatiecommissie over verdere afronding